

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

مقایسه طرح پژوهشی

«آماده‌سازی مقیاس دینداری اقشار مختلف»
و
پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

۸

مرکز افکار سنجی و رصد فرهنگی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**مقایسهٔ طرح پژوهشی «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی
سطوح دینداری اقشار مختلف جامعهٔ ایران»
و
پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»**

مرکز افکارسنجی و رصد فرهنگی

پژوهشگاه فرهنگ، اندیشه و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

مرکز پژوهش‌های
فرهنگی و میراثی
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

مقایسه طرح پژوهشی «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف
جامعه ایران» و پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

تدوین و گردآوری: راضیه ایروانی غفاری

ویراستار ادبی: حورا ناصری مرتضوی

شمارگان: 500 نسخه - شهریور 1389

قیمت: 10000 ریال

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.

در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین تر از میدان ولی عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره 9، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

Email: nashr@ricac.ac.ir

صندوق پستی 6474 - 14155 تلفن: 88919177، دورنگار: 88893076

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
7	سخن ناشر.....
9	شباهت‌ها
11	تفاوت‌ها
جداول و نمودار	
16	جدول (1) مقایسه «روش شناسی».....
18	جدول (2) مقایسه «کلی پژوهش».....
21	جدول (3) مقایسه «تعاریف دین و دینداری» در دو پژوهش
مشخصات طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری در اقلشار مختلف جامعه ایران» دکتر خدایاری فرد	
22	نمودار 1 «ساختار دینداری».....
24	جدول (4) تعداد سؤال‌های مؤلفه‌های «ساختار دینداری»
26	جدول (5) شیوه توزیع سؤال‌های «ساختاربندی دینداری»
مشخصات پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان	
30	جدول (6) «مفهوم سازی دینداری».....
31	جدول (7) عملیاتی کردن مفاهیم (زیرمؤلفه‌سازی) در پیمایش ملی
33	جدول (8) نحوه توزیع سؤال‌های پرسشنامه در پیمایش ملی
39	شرح مراحل و چگونگی تدوین پرسشنامه «نهایی» طرح دکتر خدایاری فرد.....
42	جدول (9) سؤال‌های پرسشنامه «نهایی» طرح دکتر خدایاری فرد.....
51	جدول (10) سؤال‌های پرسشنامه پیمایش ملی دکتر طالبان
65	مقایسه منابع و مآخذ مورد استناد «چارچوب مفهومی» در دو پژوهش
71	منابع و مآخذ

سخن ناشر

«مرکز افکارسنجی و رصد فرهنگی» با هدف پاسخ‌گویی به نیازی مبرم و پاسخ‌نگفته در «پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات»، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و از منظری بالاتر کلیت بدنه دولت، به مثابه حلقه تکمیلی فعالیت‌های پژوهشکده‌های پژوهشگاه، طراحی شده و شروع به فعالیت کرده است. این مرکز با اتکا به روش‌ها و مطالعات پیمایشی و در مرتبه بعد شیوه‌های تحلیل محتوای کیفی یا کمی، رویکرد مسئله‌محور پژوهشگاه را در مسئله/سوژه‌یابی تحقق می‌بخشد. همچنین مسائل و موضوع‌های اولویت‌دار، تنگناها و مشکلات حوزه وظایف و تکالیف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی را شناسایی می‌کند و در اختیار پژوهشکده و وزارت متبوع برای بررسی بیشتر، برنامه‌ریزی و ارائه راهبردها و راهکارهای لازم و بایسته قرار می‌دهد. افزون بر این با عنایت به توانایی‌ها و ظرفیت‌هایی که به تدریج در مرکز فراهم آمده، اجرای پیمایش‌هایی با هدف تعیین

و تبیین افکار عمومی و رویکرد آن در حوزه‌های مختلف، در دستور کار قرار گرفته است.

بدین ترتیب «مرکز افکارسنجی و رصد فرهنگی»، به مثابه یکی از زیرمجموعه‌های پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، با هدف سوژه‌یابی و ارائه تصویر قابل اتکا و اعتماد از حوزه‌های هنری، فرهنگی و در مرتبه بعد اجتماعی و سیاسی، می‌تواند زمینه‌ساز بخشی از مطالعات سایر پژوهشکده‌ها و معاونت‌های مختلف وزارتخانه باشد.

مجموعه حاضر مقایسه طرح پژوهشی «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران» دکتر خدایاری فرد (و همکاران) و پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان و همکاران است که در خرداد ماه سال 1389 توسط مرکز افکارسنجی و رصد فرهنگی پژوهشگاه انجام شده است.

شباهت‌ها

1. مجریان هر دو طرح در بخش «مبانی نظری» با استفاده از شیوه «پیشینی یا قیاسی - تئوریک» (دکتر خدایاری فرد با تأکید بیشتر بر آیات و روایات و دکتر طالبان با تلفیق دیدگاه‌های سنتی و جدید) ساختار دینداری را به 3 بعد تقسیم کرده‌اند:

الف) باور دینی یا «اصول و فروع اعتقادی»

ب) عواطف دینی با مؤلفه‌های «مثبت و منفی» و یا «تجربه دینی، علقه دینی و هویت دینی»

ج) وظایف دینی یا «رفتار» با مؤلفه‌های اخلاقیات، عبادات و ... (با برخی تفاوت‌ها در زیر مؤلفه‌ها).¹

2. در بخش انتخاب «پاسخگویان» در هر دو طرح، «مشخصات فردی» شامل موارد زیر می‌شود:

الف) جنسیت (زن و مرد) ب) تحصیلات (زیردیپلم تا عالی) ج) تأهل و مجرد، د) سن (از سن رأی به بالا) ه) فعالیت (شاغل و غیرشاغل) و) مذهب (سنی و شیعه) و ز) قومیت‌ها (فارس، ترک، لرد و ...) با برخی تفاوت‌ها.

3. در هر دو طرح در بخش «یافته‌های پژوهش» با اینکه جامعه ایران از نظر دینداری در سطح بالایی است، اما در مقایسه میان ابعاد سه گانه دینداری، بالاترین نمره ابتدا متعلق به «باور» یا اصول و فروع اعتقادی، سپس «عواطف دینی» و در مرتبه آخر «وظایف» یا «رفتار دینی» است.

1. تفاوت‌های این دو پژوهش، در جدول‌ها آمده است.

4. در هر دو طرح در بخش «یافته‌های پژوهش»، نتایج مقایسه‌ی دینداری بر مبنای «مشخصات فردی پاسخگویان بیانگر موارد زیر است:
- الف) زنان از مردان و متأهلان از مجردان دیندارتر هستند.
- ب) میزان دینداری با سن افراد رابطه‌ی مثبت دارد، یعنی با افزایش سن، دینداری افزایش می‌یابد.
- ج) میزان دینداری با افزایش تحصیلات رابطه‌ی معکوس دارد، یعنی با کاهش تحصیلات، دینداری افزایش می‌یابد.

تفاوت‌ها

1. در طرح ملی «سنجش دینداری در ایران» از دکتر طالبان، براساس معمول و قاعده اجرای پیمایش‌های ملی، «اعتبار» و «روایی سنجی» یافته‌ها انجام نشده و فقط اطلاعات، جمع‌آوری و ارائه شده است. به همین دلیل این «پیمایش» برخلاف طرح دکتر خدایاری فرد، فاقد بخش «نتیجه‌گیری» است.

2. در بخش «مبانی نظری» طرح دکتر خدایاری فرد، مبحث «پیشینه پژوهش» به صورت مشروح بررسی و ارائه شده است. در حالی که دکتر طالبان در طرح «سنجش» فقط با مروری بر دیدگاه‌ها و نظریات اندیشمندان اسلامی و غربی، از آن برای ارائه «چارچوب مفهومی» در پیمایش ملی بهره گرفته است.

3. در بخش «یافته‌های پژوهش» طرح دکتر خدایاری فرد، در انتخاب ویژگی‌های گروه نمونه، به عواملی چون «طبقه اجتماعی» و «محل تولد» پاسخگویان نیز توجه کرده است؛ ولی در پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» به این دو عامل توجهی نشده است.

4. با توجه به نوع تحقیق، در پیمایش ملی دکتر طالبان در مجموع 137 سؤال (عملیاتی کردن مفاهیم و مؤلفه‌سازی) ارائه و سنجش شده است. اما در طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران» دکتر خدایاری فرد، منبع اصلی ساخت ابزار پرسشنامه، یعنی پرسشنامه‌های «فرم الف و ب» مطالعه قبلی ایشان در سال 1358، چندبار پالایش و نیز مواردی به آن افزوده شده است. چنانچه با استفاده از 93 سؤال مناسب از آن فرم‌ها و تدوین 61 سؤال دیگر، در نهایت پرسشنامه‌ای با 154 سؤال به‌وجود آمد که در مرحله آماده سازی مقیاس، ابتدا سؤالات به دو قسمت 1 و 2 تقسیم شده است.

پس از اجرای پرسشنامه‌های 1 و 2 در گروه نمونه 4403 نفری در 12 استان کشور و تحلیل عوامل آن، برای اجرای نهایی، هر دو پرسشنامه با هم ترکیب و پرسشنامه واحدی با 117 سؤال آماده شد. این پرسشنامه نیز در جمعیت 100 نفری مطالعه و در پایان، 97 سؤال با اضافه کردن 5 سؤال سنجش شیوه «وانمود اجتماعی» فرد، در مجموع با 102 سؤال، به اجرا درآمد (پرسشنامه‌های هر دو پژوهش، در جداول آمده است).

5. سنجش ملی انجام شده از سوی دکتر طالبان صرفاً از نوع تحقیقاتی است که «سنجش تجربی دین» در این سنجش، در سطح درون ابعاد است. یعنی با توجه به مشخص نمودن مؤلفه‌ها یا زیربعدهایی که بیانگر هر یک از ابعاد اصلی دین یا «دینداری» است، تفاوت‌های درون بعدی را تعیین می‌کند. اما در طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقصاء مختلف جامعه ایران» دکتر خدایاری فرد، افزون بر سنجش تجربی دین در «سطح درون ابعاد» به بررسی مناسبات و روابط میان ابعاد و تحلیل نظری در سطح بین ابعاد نیز پرداخته است.¹

1. چون واژه «دین» به بسیاری از امور متنوع و ناهمگون، پوشش مفهومی می‌دهد، بیشتر پژوهشگران حوزه دین (جامعه‌شناسان غرب و شرق) به دیدگاه واحدی مبنی بر پذیرش چندبُعدی بودن این پدیده (دینداری) رسیده‌اند. بر این مبنای، دو نوع استراتژی تحقیق برای بررسی این پدیده مشخص شده است:

(1) تحقیقاتی که توجه و تأکید آن معطوف به مشخص کردن مؤلفه‌ها یا زیربعدهای هر یک از ابعاد اصلی دین یا دینداری است (تعیین تفاوت‌های درون بعدی)،

(2) تحقیقاتی که تأکید بر استقلال بین بعدی و بررسی روابط بین ابعاد دارد.

به عبارت دیگر، تحقیقات مربوط به «سنجش تجربی دین و دینداری» از دو منظر قابل بسط است:

(1) در سطح درون ابعاد: این استراتژی پژوهشی، نیازمند کشف مؤلفه‌های ابعاد مرکزی دین و دینداری است،

(2) در سطح بین ابعاد: در استراتژی دوم، نیاز کمتر به اکتشاف و توصیف تجربی است و بیشتر نیازمند تحلیل نظری است. (پیمایش سنجش دینداری در ایران، دکتر طالبان، 1388: ص 36 - 35)

6. در تعریف «ساختار» دینداری (یا «سازه» دینداری) دکتر طالبان در «سنجش ملی دینداری در ایران»، اولین بعد دینداری را «اعتقادی» و آن را نیز به مؤلفه‌های «اصول» و «فروع» تقسیم کرده است. در حالی که دکتر خدایاری فرد در طرح «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری در اقصای مختلف جامعه ایران» برخلاف طرح دکتر طالبان، یکی از مؤلفه‌های «باورهای دینی» (بعد اول) را «پذیرش قوانین و احکام الهی» برشمرده است (این مؤلفه در تقسیم‌بندی طرح دکتر طالبان در بعد سوم یعنی بعد «رفتاری» جای گرفته است).

در نام‌گذاری دومین بعد دینداری، هرچند هر دو پژوهشگر در کاربرد لفظ «عواطف دینی» اشتراک دارند، ولی در «مؤلفه‌سازی» دکتر طالبان، بعد «عاطفی» را 3 قسم (تجربه دینی، علقه دینی و هویت دینی) دانسته است. در حالی که دکتر خدایاری فرد، «عواطف» را به 2 دسته «مثبت و منفی» (تولی و تبری) تقسیم کرده و «تجربه دینی» و «علقه دینی» را جزء عواطف «مثبت» و «هویت دینی» را جزئی از عواطف «منفی» به‌شمار آورده است.

در سومین بعد دینداری، دکتر طالبان بعد «رفتاری» را به 3 دسته «اخلاقیات، شریعات و عبادات» تقسیم نموده است. در حالی که دکتر خدایاری فرد، بعد «وظایف دینی» را به 2 قسم «عبادات و اخلاق» و سپس برای مؤلفه «اخلاق»، 3 بخش «فردی»، «اجتماعی» و «در تعامل با طبیعت» ذکر نموده است. دکتر خدایاری فرد، مؤلفه «شریعات» از بعد «رفتاری» به ساختار دینداری دکتر طالبان، در بخش «پذیرش قوانین و احکام الهی» از بعد «باور دینی» طرح خود توجه کرده است.

7. سیمای پاسخگویان در پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

تفاوت‌هایی با سیمای پاسخگویان دکتر خدایاری فرد در طرح «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری در اقشار مختلف جامعه ایران» دارد از جمله:

الف) در پیمایش ملی «سطح تحصیلات» به موارد زیر تقسیم شده است:
1. بی‌سواد 2. ابتدایی 3. زیردیپلم 4. دیپلم 5. فوق دیپلم و لیسانس و 6. فوق لیسانس و دکترا.

در حالی که در طرح «آماده‌سازی مقیاس دینداری ...» دکتر خدایاری فرد، به موارد دیگری نیز توجه شده است:

1. سوم راهنمایی 2. متوسطه 3. دیپلم 4. فوق دیپلم 5. لیسانس 6. فوق لیسانس 7. دکترا و 8. حوزوی (سطح 1 و 2 و 3 و 4)

ب) برای «وضعیت تأهل» پاسخگویان، دکتر طالبان آن را به 2 دسته «متأهل و مجرد» تقسیم کرده است. در حالی که دکتر خدایاری فرد، افزون بر این دو گزینه به مواردی چون «مطلقه و فوت همسر» نیز توجه داشته است.

ج) دکتر طالبان برای گزینه «فعالیت» به‌طور عام به گزینه «شاغل و غیرشاغل» توجه داشته، در حالی که دکتر خدایاری فرد «وضعیت اشتغال» را به 5 دسته تقسیم کرده است:

«شاغل، خانه‌دار، بازنشسته، دانشجو و بیکار».

د) دکتر طالبان در دسته‌بندی افراد بر مبنای «سن» به سه گزینه توجه داشته است:

18 تا 29 سال، 30 تا 49 سال و 50 سال به بالاتر. در حالی که دکتر خدایاری فرد، سن افراد را به 4 مرحله تقسیم کرده است:
19 تا 30 سال، 31 تا 40 سال، 41 تا 50 سال و 51 تا 60 سال.

ه) دکتر طالبان برای «دسته بندی اقوام» آن‌ها را به 9 دسته تقسیم کرده است:
1. فارس 2. ترک 3. کرد 4. لر و لک 5. عرب 6. بلوچ 7. تالش 8. ترکمن و
9. سایر. در حالی که دکتر خدایاری فرد به جای قومیت تالش به قومیت «مازنی»
و نیز «گیلکی» توجه داشته است.

در ادامه برای تبیین بهتر موضوع، مباحث مطروح شده در دو طرح به
صورت جدول‌های مقایسه‌ای و با عنوان‌های زیر ارائه شده است:

«روش شناسی»،

«تصویری کلی از پژوهش»،

«تعاریف دین و دینداری»،

«نمودار ساختار دینداری و مفهوم سازی آن»،

«تعداد سؤالات مؤلفه‌های ساختار دینداری»،

«شیوه توزیع سؤالات در ساختار بندی و عملیاتی کردن مفاهیم و زیرمؤلفه‌ها»،

«سؤالات ارائه شده در پرسشنامه‌ها» و

«منابع و مآخذ مورد استناد چارچوب مفهومی».

جدول 1- مقایسه «روش شناسی» طرح دکتر خدایاری فرد با پیمایش ملی دکتر طالبان

ردیف	موارد	آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقصای مختلف جامعه ایران (مراکز استان ها) محمد خدایاری فرد	سنجش دینداری در ایران محمدرضا طالبان
1	نوع تحقیق	توسعه ای / بنیادی توصیفی / روش شناختی / توصیفی - پیمایشی	توصیفی / بنیادی
	روش تحقیق	توصیفی غیر آزمایشی از نوع ابزارسازی	پیمایشی
2	جامعه آماری	افراد 19 تا 60 ساله خانوارهای مسلمان در 30 مرکز استان ایران	افراد 18 سال به بالای خانوارهای معمولی شهری و روستایی ساکن در 30 استان کشور
3	واحد آماری	افراد 19 تا 60 سال	افراد 18 سال به بالای خانوارهای معمولی ساکن در 60
4	حجم نمونه	200000 نفر	5000 نفر
5	روش نمونه گیری	مرحله 1. آماده سازی مقیاس: نمونه 4403 نفر براساس فرقه های مذهبی اسلام (تشیع، تسنن)، پراکندگی جغرافیایی (شمال، جنوب، شرق، غرب و مرکزی)، برخوردار - محروم و زبان گویش: نمونه گیری تصادفی طبقه ای مرحله 2. سنجش دینداری: نمونه ملی 16000 نفری به شیوه تصادفی طبقه ای: 1. تقسیم به 12 ناحیه استانی براساس قومیت 2. طبقه بندی هر گروه به جنسیت 3. طبقه بندی به 4 گروه سنی 4. انتخاب تصادفی در درون گروه ها	نمونه گیری چند مرحله ای: 1. خوشه بندی سلسله مراتبی استان ها براساس متغیرهای مذهبی به 8 خوشه 2. انتخاب خوشه ها (استان ها) با توجه به عواملی نظیر قومیت، مذهب، جمعیت و همجواری 3. انتخاب شهرها و روستاها 4. انتخاب بلوک 5. انتخاب تصادفی خانواده ها 6. انتخاب فرد به روش نمونه گیری سهمیه ای

ادامهٔ جدول 1- مقایسهٔ «روش شناسی» طرح دکتر خدایاری فرد با پیمایش ملی دکتر طالبان

ردیف	موارد	آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقتشار مختلف جامعه ایران (مراکز استان‌ها) محمد خدایاری فرد	سنجش دینداری در ایران محمدرضا طالبان
6	روایی	سازه، همگرا و ملاکی	_____
7	اعتبار	آلفای کرونباخ	_____
8	ابعاد اصلی و مؤلفه سنجش دینداری	1. شناخت و باور دینی 2. گرایش و عواطف دینی «مثبت (تولی) و منفی (تبری)» 3. التزام و وظایف دینی (عبادات و اخلاق)	اصول، فروع، تجربه دینی، علقهٔ دینی، هویت دینی، اخلاقیات، شرعیات، عبادات فردی، عبادات جمعی
9	گردآوری داده‌ها	پرسشنامه	پرسشنامه

جدول 2- مقایسه کلی پژوهش «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران»
با پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

ردیف	عنوان	طرح دکتر خداپاری فرد	پیمایش ملی دکتر طالبان
1	نوع سنجش «تجربی دین»	در سطح درون ابعاد و نیز بین ابعاد همراه با تحلیل عوامل و روایی سنجی یافته‌ها	صرفاً در سطح «درون» ابعاد
2	سازماندهی پژوهش	در 5 فصل: 1. کلیات 2. مبانی نظری و پیشینه پژوهش 3. روش پژوهش، 4. یافته‌های پژوهش و 5. نتیجه‌گیری	در 3 بخش: 1. مبانی نظری (بدون پیشینه پژوهش ولی با ارائه چارچوب مفهومی) 2. روش پژوهش و 3. یافته‌های پژوهش
3	عملیاتی کردن مفهوم «دینداری»	الف) باور دینی: شناخت و پذیرش توحید، نبوت، معاد، امامت و پذیرش قوانین و احکام الهی ب) عواطف دینی: مثبت (تولی) و منفی (تبری) ج) وظایف دینی: عبادات (فردی و جمعی) و اخلاق (فردی، اجتماعی و تعامل با طبیعت)	الف) بعد اعتقادی: اصول و فروع دین (خاص شیعه) ب) بعد عاطفی: تجربه دینی، علقه دینی و هویت دینی ج) بعد رفتاری: اخلاقیات، شریعت (مثبت و منفی) و عبادات (فردی و جمعی)
4	تعداد سؤالات پرسشنامه و نیز تعداد سؤالات ابعاد دینداری	102 سؤال: 46 سؤال باور دینی، 23 سؤال عواطف دینی و 26 سؤال وظایف دینی	137 سؤال: 17 سؤال اعتقادی، 46 سؤال عاطفی و 74 سؤال رفتاری

ادامهٔ جدول 2- مقایسهٔ کلی پژوهش «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعهٔ ایران»
با پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

ردیف	عنوان	طرح دکتر خدایاری فرد	پیمایش ملی دکتر طالبان
5	مشخصات پاسخگویان	<p>1. جنسیت (زن و مرد)</p> <p>2. وضعیت تأهل (متاهل، مجرد، مطلقه و فوت همسر)</p> <p>3. سن (19 - 30 سال، 31 - 40 سال، 41 - 50 سال)</p> <p>4. تحصیلات (سوم راهنمایی، متوسطه، دیپلم، فوق دیپلم، لیسانس، فوق لیسانس، دکترا)</p> <p>5. وضعیت اشتغال (شاغل، خانه‌دار، بازنشسته، دانشجو و بیکار)</p> <p>6. مذهب (سنی و شیعه)</p> <p>7. قومیت‌ها (فارس، ترک، کرد، لر و لک، عرب، بلوچ، ترکمن، تالش و سایر)</p> <p>8. نسبت با سرپرست خانوار</p>	<p>1. جنسیت (زن و مرد)</p> <p>2. وضعیت تأهل (متاهل و مجرد)</p> <p>3. سن 18 - 29 سال، 30 - 49 سال و 50 سال به بالا</p> <p>4. تحصیلات (بی‌سواد، ابتدایی، زیردیپلم، دیپلم، فوق دیپلم و لیسانس، فوق لیسانس و دکترا)</p> <p>5. فعالیت (شاغل و غیرشاغل)</p> <p>6. مذهب (سنی و شیعه)</p> <p>7. قومیت‌ها (فارس، ترک، کرد، لر و لک، عرب، بلوچ، ترکمن، تالش و سایر)</p> <p>8. نسبت با سرپرست خانوار</p>

ادامهٔ جدول 2- مقایسهٔ کلی پژوهش «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعهٔ ایران»

با پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

ردیف	عنوان	طرح دکتر خدایاری فرد	پیمایش ملی دکتر طالبان
6	یافته‌های پژوهش	الف) درصد بالای دینداری به ترتیب در اولین بعد «باور دینی» سپس «عواطف دینی» و در آخر «وظایف دینی» ب) زنان از مردان و متأهلان از مجردان دیندارترند ج) با افزایش سن پاسخگویان، میزان دینداری افزایش می‌یابد د) با افزایش تحصیلات پاسخگویان، میزان دینداری کاهش می‌یابد ه) افراد خانه‌دار و بازنشسته در مقایسه با دانشجویان، افراد بیکار و شاغل دیندارترند (این مسئله در واقع با جنس و سن افراد مرتبط است)	الف) درصد بالای دینداری پاسخگویان ابتدا در بعد «اعتقادی» سپس در بعد «عاطفی» و درصد کمتر در بعد «رفتاری» ب) زنان از مردان و متأهلان از مجردان دیندارترند ج) با افزایش سن، میزان دینداری افزایش دارد. د) با افزایش تحصیلات، میزان دینداری کاهش می‌یابد ه) غیر شاغلان از شاغلان دیندارترند

جدول 3- مقایسه «تعریف دین» در طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری در اقصاء مختلف جامعه ایران» دکتر خدایاری فرد، با پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

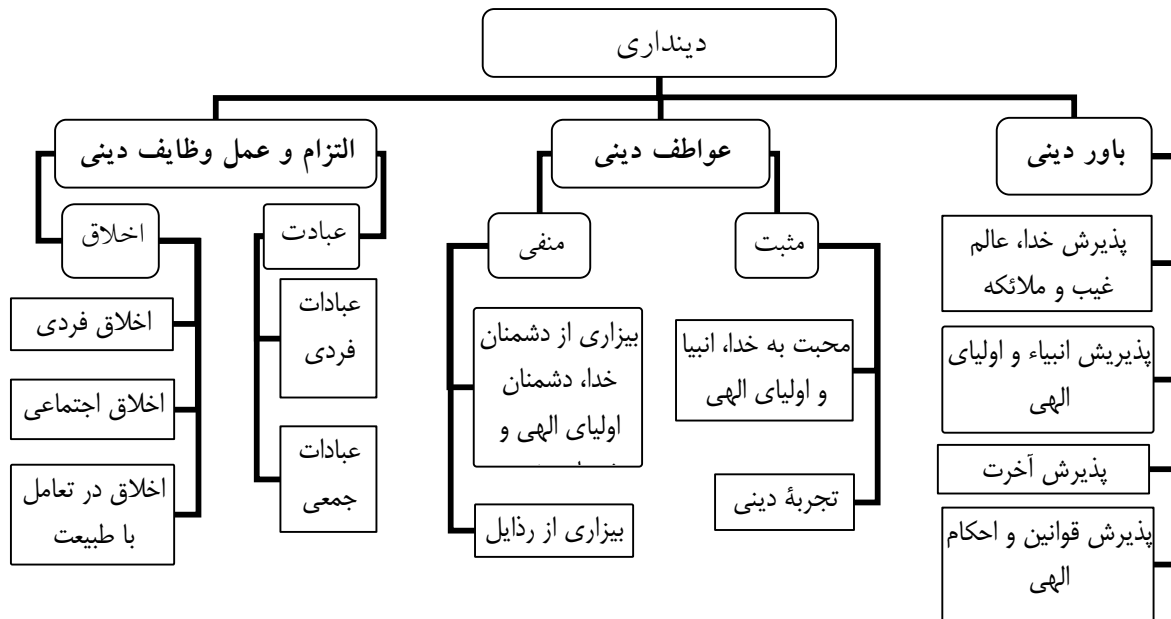
عنوان	در طرح دکتر خدایاری فرد	در پیمایش ملی دکتر طالبان
تعریف دین	<p>از دیدگاه اندیشمندان مسلمان، دین به عنوان پدیده‌ای ساختاری است و راه و روشی که تمامی ابعاد زندگی انسان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و او را به هدف کلی و متعالی که همانا سعادت و خوشبختی است رهنمون می‌سازد. سید قطب می‌گوید: دین به معنای راه است و دین الحق در قرآن (همانا دین خدا) راهی است به سوی سعادت که هدف نهایی انسان است. علامه طباطبایی (ره) معتقد است دین روش مخصوص در زندگی است که صلاح دینی را به طوری که موافق کمال اخروی و حیات دائمی حقیقی باشد تامین می‌کند. جوادی آملی نیز با استفاده از آیات و روایات معنای اصطلاحی دین را عبارت از مجموعه عقاید، اخلاق، قوانین و مقرراتی می‌داند که هدف آن اداره امور جامعه انسانی و پرورش انسان‌هاست. توجه به سه جزء عقاید، اخلاقیات و احکام که در این تعریف آمده است در تعریف بیشتر علمای دیگر دینی نیز مشاهده می‌شود (خدایاری فرد، 1388: 10)</p>	<p>دین از حیث صوری، مجموعه‌ای از گزاره‌هاست که در متون مقدس مذهبی آمده و از حیث مضمونی عبارت از مجموعه‌ی تعالیم و دستوراتی است که بنا به عقیده معتقدانش از جانب یک منبع قدسی و مافوق بشری برای انسان‌ها فرستاده شده است. از این رو، دو ویژگی اصلی دین عبارت است از: منشأ ماوراء الطبیعی و تقدسی گزاره‌هایی که در قالب تعالیم و دستورات دینی آمده‌اند. در این میان، تقدس نیز تابع منشأ ماوراء الطبیعی است، یعنی امور دینی چون به نحوی از انحاء یا با چند واسطه، متسبب به ماوراء الطبیعه هستند، مقدس تلقی می‌شوند. پس در حقیقت لب اللباب دین، ماوراء الطبیعه یا حقیقت نمایی قدسی است که در ادیان ابراهیمی خداوند نامیده می‌شود و بقیه چیزها جنبه ثانوی و تبعی دارند. (طالبان، 1388: 41)</p>

ادامه جدول 3- مقایسه «تعریف دین» در طرح «آماده سازی مقیاس دینداری

و ارزیابی سطوح دینداری در اقصای مختلف جامعه ایران» دکتر خدایاری فرد، با پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

عنوان	در طرح دکتر خدایاری فرد	در پیمایش ملی دکتر طالبان
تعریف دینداری	<p>دینداری یا تدین، ناظر به پذیرش دین توسط انسان هاست. در واقع دینداری صفت و حالت انسان درباره دین است. مسلماً تحقق نفس الامری دین، غیر از تحقق آن در روان یا جامعه انسانی است. شهید صدر در «الفتاوی الواضحه» معارف اسلام را دارای ساختاری متشکل از رابطه انسان با خداوند، خود، دیگران و جهان هستی می‌داند، که این چهار نوع رابطه در تعریف دینداری تبیین شده است. این ساختار، هماهنگ با 3 عنصر اساسی (عقاید، اخلاقیات و احکام) مطرح شده که با توجه به این عناصر اصلی در دین و ویژگی‌های شناختی، عاطفی و رفتاری، «تعریف دینداری» عبارت است از:</p> <p>«برخورداری از شناخت و باور به پروردگار یکتا، آخرت و احکام الهی و نیز داشتن عواطف نسبت به خدا، اولیا و بندگان خدا و التزام و عمل به وظایف دینی برای تقرب به خدا» (خدایاری فرد، 1388: 10).</p>	<p>چون دین برای آدمیان آمده است پس تعالیم و دستورات آن نیز متناظر با حیطه‌های وجودی انسان هاست. حکماء و روانشناسان، بالاتفاق، انسان را واجد 3 حیطه وجودی دانسته‌اند: شناختی، عاطفی و رفتاری (کورن وال، پراود فوت و منتظری). براین مبناء دین مشتمل است بر مجموعه‌ای از شناخت‌ها و الگوهای برای عاطفه (احساسات) و دستوراتی برای عمل (احکام). در واقع وقتی ادیان از آدمیان می‌خواهند که ایمان بیاورند یعنی شناخت‌های ارائه شده توسط دین را باور نموده، احوال و صفات خویش را مطابق با الگوی دینی بسازند و به احکام و دستورات دینی عمل نمایند. این تعریف جامع از دین که تمام حیطه‌های وجودی انسان را دربر می‌گیرد هم با رویکرد درون دینی (اسلام) و هم رویکرد بیرون دینی (علوم اجتماعی) سازگاری دارد (موکایی و همکاران) بر این مبنا این تعریف کلیه ابعاد دین و دینداری را دربر گرفته و قابلیت شمول بر هر نوع تعریف مضمونی و عملیاتی از دین را دارا است (طالبان، 1388: 42).</p>

نمودار ساختار دینداری در پژوهش «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری در اقصای مختلف جامعه ایران»
(براساس مبانی نظری دین اسلام)

جدول 4- تعداد سؤالات مؤلفه‌های «ساختار دینداری» در پژوهش «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران»

مؤلفه‌ها	ابعاد	ابعاد اصلی
<p>1. پذیرش خدا، عالم غیب و ملائکه</p> <p>2. پذیرش انبیا و اولیای الهی</p> <p>3. پذیرش آخرت</p> <p>4. پذیرش قوانین و احکام الهی</p>	شناخت و باورهای دینی	باور دینی
در مجموع 46 سؤال مطرح شده در پرسشنامه را تشکیل می‌دهد.		
1. محبت به خدا، انبیا و اولیای الهی (حسن ظن به خدا، توکل، راضی به قضای الهی، علاقه به انبیا و اولیای الهی، علاقه به همکیشان و احترام به پیروان دیگر ادیان، گرایش به عدالت، راستی و بشر دوستی).	1. مثبت (تولی)	عواطف دینی
1. بیزاری از دشمنان خدا، دشمنان اولیای الهی و دشمنان بشر	2. منفی (تبری)	
2. بیزاری از رذایل (بیزاری از شر، گرایش نداشتن به ظلم، بیزاری از خیانت و دروغ‌گویی)		
در مجموع، 23 سؤال مطرح شده در پرسشنامه را تشکیل می‌دهد.		
1. عبادات فردی (نماز، روزه، دعا و رعایت حلال و حرام)	1. عبادات	التزام و عمل به وظایف دینی
2. عبادات جمعی (خمس، زکات، حج، جهاد، انجام مناسک و مراسم آیینی، حضور در مکان مقدس یا زمان‌های خاص، به طور دسته جمعی)		

ادامهٔ جدول 4- تعداد سؤالات مؤلفه‌های «ساختار دینداری» در پژوهش «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران»

مؤلفه‌ها	ابعاد	ابعاد اصلی
<p>1. اخلاق فردی (اجتناب از گناه، پاکدامنی، توبه، صبر، شکرگزاری، آراستگی و پاکیزگی، رفع نیازهای طبیعی به طور متعادل، راست‌گویی، اخلاص و فضیلت جویی)</p> <p>2. اخلاق اجتماعی (خوش اخلاقی و نیکوسازی رفتار، عفو و گذشت، وفای به عهد، احسان، تعاون، یاری مظلوم، اصلاح بین افراد، ایتاره، ادای حقوق خویشاوندان، صلح و دوستی و کمک به نیازمندان، رعایت حقوق خانواده، مخالفت با ستمگران، کوشش برای برپایی عدل).</p> <p>3. اخلاق در تعامل با طبیعت (استفاده صحیح از طبیعت، مهربانی با طبیعت، حفظ محیط زیست و پرهیز از اسراف)</p>	2. اخلاق	التزام و عمل به وظایف دینی
در مجموع، 26 سؤال مطرح شده در پرسشنامه را تشکیل می‌دهد.		

جدول 5- نحوه توزیع سؤالات در «ساختار بندی دینداری» طرح دکتر خدایاری فرد (بر مبنای تحلیل عاملی پرسشنامه)¹

ردیف	ابعاد اصلی	ابعاد فرعی	مؤلفه‌ها
1	باور دینی (عامل اول)	شناخت و باورهای دینی	1. پذیرش خدا، ملائکه و عالم غیب (5 سؤال) 2. پذیرش انبیا و اولیای الهی (5 سؤال) 3. پذیرش آخرت (3 سؤال) 4. پذیرش قوانین و احکام الهی (6 سؤال)
2	عواطف دینی (عامل سوم)	الف) مثبت	1. حسن ظن به خدا (1 سؤال) 2. توکل (-) 3. راضی به قضای الهی (1 سؤال) 4. علاقه به انبیا و اولیای الهی (-) 5. علاقه به هم کیشان و احترام به پیروان دیگر ادیان (-) 6. گرایش به عدالت، راستی و بشر دوستی (-)
		2. تجربه دینی؛	اصطلاح ذهنی که بر گزارش افراد از تماس خود با واقعیت متعالی یا فنا در وجود متعالی است. (-)

1. در این طرح، سؤالات پرسشنامه به منظور شناخت ساختار و محتوای اصلی آن، تحلیل عاملی اکتشافی شد. براین مبنای بار عاملی سؤالات عامل اول (باور دینی)، عامل دوم (وظایف دینی) و عامل سوم (عواطف دینی) مشخص شد. لازم به ذکر است، 17 سؤال درباره «عواطف دینی» (13 سؤال درباره بعد مثبت و 4 سؤال درباره بعد منفی) و 10 سؤال درباره «وظایف دینی» در زیر مجموعه سؤالات عامل اول (باور دینی) و 21 سؤال درباره «وظایف دینی» در زیر مجموعه سؤالات عامل سوم (عواطف دینی) محاسبه شده است.

ادامهٔ جدول 5 - نحوهٔ توزیع سؤالات در «ساختار بندی دینداری» طرح دکتر خدایاری فرد (بر مبنای تحلیل عاملی پرسشنامه)

ردیف	ابعاد اصلی	ابعاد فرعی	مؤلفه‌ها
2	عواطف دینی (عامل سوم)	ب) منفی	1. بیزاری از دشمنان خدا، دشمنان اولیای الهی و دشمن بشر
			1. بیزاری از شر (-) 2. گرایش نداشتن به ظلم (-) 3. بیزاری از خیانت و (-) 4. بیزاری از دروغ گویی (-)
3	وظایف دینی (عامل دوم)	الف) عبادات	1. عبادات فردی 1. نماز (3 سؤال) 2. روزه (1 سؤال) 3. دعا (-) 4. رعایت حلال و حرام (-)
			2. عبادات جمعی 1. خمس (1 سؤال) 2. زکات (-) 3. حج (-) 4. جهاد (1 سؤال) 5. انجام مناسک و مراسم آیینی (-) 6. حضور در مکان مقدس یا توجه به زمان مقدس به طور جمعی (2 سؤال)

ادامه جدول 5 - نحوه توزیع سؤالات در «ساختار بندی دینداری» طرح دکتر خدایاری فرد (بر مبنای تحلیل عاملی پرسشنامه)

ردیف	ابعاد اصلی	ابعاد فرعی	مؤلفه‌ها
3	وظایف دینی (عامل دوم)	ب) اخلاق	1. اخلاق فردی
			2. اخلاق اجتماعی

1. اجتناب از گناه (2 سؤال)
2. پاکدامنی (-)
3. توبه (-)
4. صبر (1 سؤال)
5. شکرگزاری (-)
6. آراستگی و پاکیزگی (-)
7. رفع نیازهای طبیعی به طور متعادل (1 سؤال)
8. راست‌گویی (-)
9. اخلاص (-)
10. فضیلت جوینی (1 سؤال)

1. خوش اخلاقی و نیکوسازی رفتار (1 سؤال)
2. عفو و گذشت (2 سؤال)
3. وفای به عهد (-)
4. احسان (1 سؤال)
5. تعاون (2 سؤال)
6. یاری مظلوم (-)

ادامه جدول 5 - نحوه توزیع سؤالات در «ساختار بندی دینداری» طرح دکتر خدایاری فرد (بر مبنای تحلیل عاملی پرسشنامه)

مؤلفه‌ها	ابعاد فرعی	ابعاد اصلی	ردیف
7. اصلاح بین افراد (1 سؤال) 8. اینار (3 سؤال) 9. ادای حقوق خویشاوندان (1 سؤال) 10. صلح و دوستی و کمک به نیازمندان (-) 11. رعایت حقوق خانواده (-) 12. مخالفت با ستمگران (-) 13. کوشش برای برپایی عدل (-)	2. اخلاق اجتماعی	ب) اخلاق	3 وظایف دینی (عامل دوم)
1. استفاده صحیح از طبیعت (-) 2. مهربانی با طبیعت (-) 3. حفظ محیط زیست (-) 4. پرهیز از اسراف (-)	3. اخلاق در تعامل با طبیعت		

جدول 6 - «مفهوم سازی دینداری» در پیمایش ملی سنجش دینداری در ایران (ساختار کلی)

مؤلفه‌ها		ابعاد	سازه
اصول		اعتقادی	دینداری
فروع			
تجربه دینی		عاطفی	
علاقه دینی			
هویت دینی			
اخلاقیات		رفتاری	
مثبت	شرعیات		
منفی			
فردی	عبادات		
جمعی			

جدول 7 - عملیاتی کردن مفاهیم دینداری (زیرمؤلفه سازی) در پیمایش ملی دکتر طالبان¹

ابعاد	مؤلفه‌ها	زیرمؤلفه‌ها
اعتقادی	1. اصول	توحید (اعتقاد به خداوند)، نبوت (اعتقاد به پیامبری حضرت محمد(ص)) و اعتقاد به قرآن، معاد (اعتقاد به جهان آخرت) و اعتقاد به عدل الهی و امامت.
	2. فروع	اعتقاد به عصمت پیامبران و ائمه(ع) و حضرت فاطمه(س)، اعتقاد به شفاعت، اعتقاد به عالم برزخ یا قبر، اعتقاد به ملائک و شیطان، اعتماد به معجزه پیامبر(ص) و نیز قیام حضرت مهدی (عجل الله).
عاطفی	1. تجربه‌دینی	معنویت خاص حین عبادت، حضور و ترس از خداوند، توبه، پاسخ خداوند به خواسته‌ها، توجه همیشگی به خداوند، نزدیکی به خداوند، کمک گرفتن از خداوند، توکل و نذر کردن، مشاهده دخالت مستقیم و بی واسطه خدا در حوادث خارج عادت و شگفت‌انگیز.
	2. علقه دینی	علاقه‌مندی به اسلام و بالیدن به آن، تفرز توهین کنندگان به قرآن کریم و یا پیامبر اسلام(ص)، آرزومندی زیارت خانه خدا، علاقه‌مندی زیاد به خواندن کتاب‌های مذهبی یا شنیدن سخنرانی‌های مذهبی، علاقه نداشتن به افراد مخالف اسلام، اولویت به تدین اسلامی در انتخاب همسر، ناراحتی از انجام ندادن تکلیف اسلامی و حاضر به شرکت در جنگ و جان فدایی برای اسلام.
	3. هویت دینی	افتخار به مسلمان بودن، اجتناب از دوستی با غیر مسلمانان، تفرز از توهین کنندگان به مسلمانان، احساس مسئولیت در قبال سایر مسلمانان، مهم‌ترین آرزوی فرد: سربلندی مسلمانان، احساس غرور و افتخار از موفقیت مسلمانان، احساس نزدیکی به مسلمانان در هر کجای جهان، ضد اسرائیلی بودن.

1. تعداد کل سؤالات پرسشنامه طراحی شده در پیمایش دکتر طالبان 137 سؤال است. از این تعداد، 17 سؤال به بعد اول دینداری: «اعتقادی» و 46 سؤال به بعد دوم آن: «عاطفی» و 74 سؤال به بعد سوم آن: «رفتاری» اختصاص یافته است.

ادامهٔ جدول 7 - عملیاتی کردن مفاهیم دینداری (زیرمؤلفه سازی) در پیمایش ملی دکتر طالبان

ابعاد	مؤلفه‌ها	زیرمؤلفه‌ها
رفتاری	1. اخلاقیات	صداقت و راست‌گویی، عفو و گذشت، درست‌کاری، انصاف، امانتداری، پایبندی به قول و قرار، دورویی و تظاهر، تقلب و کلاهبرداری، تملق و چاپلوسی، حرص و طمع، اسراف و غیبت کردن.
	2. شریعت	1. مثبت: تقید به واجبات شرعی همچون: تقلید در احکام شرعی (در صورت مجتهد نبودن)، پرداخت خمس و زکات فطره، امر به معروف و نهی از منکر و رعایت حکم شرعی پول پیدا شده.
		2. منفی: اجتناب از تحریم‌های شرعی همچون: رباخواری، مشروب خواری، مصرف گوشت‌های غیرذبح شرعی، قماربازی، شرکت در مجالس رقص و آواز، گوش دادن به آهنگی که زن بخواند، دست دادن به نامحرم، پاسوربازی شرطی، تراشیدن کامل ریش و رعایت نکردن حجاب.
	3. عبادات (انجام اعمال مناسکی و شعایر دینی)	1) فردی: نمازهای یومیه، نافله، غفیله، امام زمان، جعفر طیار، آیات، حاجت و نماز شب روزه گرفتن، پرداخت خمس و زکات فطره، تلاوت قرآن، صدقه دادن، استخاره کردن، زیارت اماکن متبرکه، دعا و زیارت خواندن. 2) شرکت در نمازهایی همچون عید فطر، عید قربان، نماز جمعه، نماز جماعت در مسجد یا اداره، شرکت در مراسم اعتکاف، شرکت در هیأت‌های مذهبی، شرکت در مراسم روضه یا عزاداری، شرکت در مراسم بزرگداشت، جشن‌های مذهبی و تولدهای معصومین(ع)، شرکت در مراسم دعا و شب‌های احیاء در ماه مبارک رمضان.

جدول 8 - شیوه توزیع سؤالات پرسشنامه (ابعاد سه گانه دینداری) در پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

مؤلفه‌ها	ابعاد	سازه
1. اعتقاد به خداوند: «توحید» (1 سؤال) 2. پیامبری محمد(ص): «نبوت» (1 سؤال) 3. قرآن کلام الهی (1 سؤال) 4. جهان آخرت: «معاد» (1 سؤال) 5. عدل الهی (2 سؤال) 6. امامت (1 سؤال)	1. اصول دین	دینداری
1. عصمت پیامبر اسلام(ص) و نیز پیامبران الهی، ائمه(ع) و حضرت فاطمه(س) (4 سؤال) 2. شفاعت پیامبر اسلام(ص) (1 سؤال) 3. عالم برزخ و قبر (1 سؤال) 4. وجود ملائکه و شیطان (2 سؤال) 5. ظهور حضرت مهدی(عج) (1 سؤال) 6. قرآن معجزه پیامبر(ص) (1 سؤال)	2. فروع دین	
1. معنویت خاص هنگام عبادت (2 سؤال) 2. توجه به حضور و ترس از خداوند (2 سؤال) 3. توبه از گناه (1 سؤال) 4. پاسخ خداوند به خواسته‌ها (1 سؤال)	1. تجربه دینی	

ادامهٔ جدول 8 - شیوهٔ توزیع سوالات پرسشنامه (ابعاد سه‌گانهٔ دینداری) در پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

مؤلفه‌ها	ابعاد	سازه
5. توجه همیشگی به خداوند (3 سؤال) 6. نزدیکی به خداوند (1 سؤال) 7. کمک گرفتن از خداوند (2 سؤال) 8. توکل در امور زندگی (1 سؤال) 9. نذر کردن برای گرفتن حاجت (1 سؤال) 10. مشاهدهٔ دخالت مستقیم خداوند در امور خارق العاده (1 سؤال) 11. دعا و صدقه (1 سؤال)	1. تجربهٔ دینی	دینداری
1. علاقه‌مندی به اسلام و افتخار به آن و اینکه مردم جهان اسلام را پذیرا شوند (5 سؤال) 2. آرزومندی زیارت خانهٔ خدا و قبور ائمه (ع) (2 سؤال) 3. تنفر از توهین کنندگان به قرآن، پیامبر (ص) و ائمه (ع) (2 سؤال) 4. علاقه به خواندن کتاب‌های مذهبی و یا گوش دادن به سخنرانی‌ها (1 سؤال) 5. علاقه نداشتن به افراد مخالف اسلام (1 سؤال) 6. اولویت ارزشی به تدین اسلامی در انتخاب همسر (1 سؤال) 7. ناراحتی از انجام ندادن تکلیف اسلامی (نماز قضا) (1 سؤال) 8. حضور در جنگ و فدایی شدن برای اسلام (3 سؤال)	2. علقهٔ دینی	

ادامه جدول 8 - شیوه توزیع سوالات پرسشنامه (ابعاد سه گانه دینداری) در پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

مؤلفه‌ها	ابعاد	سازه
1. افتخار به مسلمان بودن (2 سؤال) 2. اجتناب از دوستی با غیرمسلمانان (1 سؤال) 3. تفرق از توهین‌کنندگان به مسلمانان (2 سؤال) 4. احساس مسئولیت در قبال سایر مسلمانان (2 سؤال) 5. آرزوی سربلندی برای مسلمانان (1 سؤال) 6. ضد اسرائیلی (صهیونیست) بودن (1 سؤال) 7. احساس نزدیکی به تمام مسلمانان و نفرت از دشمنان آنان (3 سؤال) 8. احساس غرور و افتخار از موفقیت مسلمانان (1 سؤال) 9. علاقه‌مندی به مسلمانان مدافع در برابر دشمنان (1 سؤال)	3. هویت دینی	دینداری
1. صداقت و راست‌گویی (2 سؤال) 2. عفو و گذشت (2 سؤال) 3. درستکاری (2 سؤال) 4. عدالت و انصاف (2 سؤال) 5. امانتداری (2 سؤال) 6. پایبند به قول و قرار (2 سؤال) 7. دورویی و تظاهر (2 سؤال)	1. اخلاقیات	سوم: رفتاری

ادامه جدول 8 - شیوه توزیع سوالات پرسشنامه (ابعاد سه گانه دینداری) در پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

مؤلفه‌ها	ابعاد	سازه
8. تقلب و کلاهبرداری (2 سؤال) 9. تملق و چاپلوسی (2 سؤال) 10. حرص و طمع (2 سؤال) 11. اسراف کردن (2 سؤال) 12. اهل غیبت کردن (2 سؤال)	1. اخلاقیات	دینداری سوم: رفتاری
1. تقلید در احکام شرعی (از مجتهد) (2 سؤال) 2. امر به معروف و نهی از منکر (نماز نخواندن، روزه‌خواری، رباخواری و...) (2 سؤال) 3. رعایت حکم شرعی پول پیدا شده (1 سؤال)	2. شرعیات	دینداری سوم: رفتاری
1. گوش دادن به موسیقی خاص (1 سؤال) 2. مشروب خواری (بجو) (2 سؤال) 3. خوردن گوشت حرام و شبهه‌ناک (1 سؤال) 4. رعایت نکردن حجاب (برای زن) (1 سؤال) 5. دست دادن به نامحرم (1 سؤال) 6. شرکت در مراسم رقص و آواز (2 سؤال)	ب) منفی: اجتناب از تحریم‌های حرام	

ادامه جدول 8 - شیوه توزیع سؤالات پرسشنامه (ابعاد سه گانه دینداری) در پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

مؤلفه‌ها	ابعاد	سازه
7. پاسوربازی (قمار کردن) (2 سؤال) 8. رباخواری (2 سؤال) 9. تراشیدن ریش صورت (برای آقایان)، (1 سؤال)	2. شرعیات ب) منفی: اجتناب از تحریم‌های حرام	
1. خواندن نمازهای یومیه (صبح، ظهر و عصر و مغرب و عشاء)، (5 سؤال) 2. خواندن نماز نافله، آیات و نماز شب (3 سؤال) 3. خواندن نماز غفیله، نماز حاجت، امام زمان و جعفر طیار (4 سؤال) 4. روزه گرفتن (واجب و مستحبی)، (3 سؤال) 5. زکات فطره (1 سؤال) 6. تلاوت قرآن (1 سؤال) 7. صدقه دادن (1 سؤال) 8. دعا و قرائت زیارتنامه (و استخاره) (1 سؤال) 9. زیارت اماکن متبرکه (1 سؤال) 10. پرداخت خمس (1 سؤال)	3. عبادات الف) فردی سوم: رفتاری	دینداری

ادامهٔ جدول 8 - شیوهٔ توزیع سوالات پرسشنامه (ابعاد سه گانهٔ دینداری) در پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران»

مؤلفه‌ها	ابعاد	سازه
1. شرکت در نماز عید فطر، قربان، جمعه و نماز جماعت (4 سؤال) 2. شرکت در جشن‌های مذهبی (مراسم بزرگداشت و یا میلاد) (1 سؤال) 3. شرکت در مراسم هیأت‌های مذهبی (روضه و عزاداری - تاسوعا و عاشورا)، (3 سؤال) 4. شرکت در مراسم دعا (کمیل و توسل و...)، (1 سؤال) 5. شرکت در مراسم شب‌های احیاء ماه مبارک رمضان، (1 سؤال) 6. شرکت در مراسم اعتکاف (1 سؤال)	3. عبادات (ب) جمعی	سوم: رفتاری دینداری

شرح مراحل و چگونگی تدوین پرسشنامه «نهایی» طرح دکتر خدایاری فرد:

قبل از ارائه پرسشنامه طرح دکتر خدایاری فرد لازم به ذکر است، در طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران» که پرسشنامه «اصلی» آن از تلفیق دو پرسشنامه الف و ب مطالعه قبلی ایشان در سال 1385 تدوین شده بود، مراحل زیر، اجرا شد:

تحلیل عاملی با استفاده از روش تحلیل مؤلفه‌های اساسی و با چرخش واریماکس بر روی ماتریس همبستگی پلی کرویک (Polychoric correlations) انجام شد. از بین 11 عامل با مقدار ویژه (Eigenvalue) بالای 1، سه عامل با مقدار ویژه به ترتیب 40/35، 15/5 و 11/75 برای ساختار نهایی پرسشنامه تعیین شد، که 69/69 درصد از واریانس کل پرسشنامه را تبیین کرد. یافته‌های نهایی به شرح زیر است:

1. سؤالات 6، 60، 83، 86، 91، 99، 104 و 106 از مجموع 105 سؤال حذف و تعداد سؤالات پرسشنامه به 97 سؤال رسید. (پرسشنامه نهایی)
2. 53 سؤال با بار عاملی بالای 0/47 در عامل اول قرار داشت که 6 سؤال آن دارای بارعاملی دوگانه نزدیک به هم بود. سؤالات 54، 73، 85 و 90 با توجه به محتوای آن در عامل دوم و سؤالات 79 و 84 در عامل سوم قرار گرفت. این عامل با توجه به مدل نظری و محتوای سؤالات، «باور دینی» نام گرفت، که 51 درصد از واریانس دینداری را این عامل تشکیل می‌دهد.
3. 22 سؤال با بارعاملی بالای 0/47 در عامل دوم قرار داشت که با لحاظ کردن 4 سؤال دارای بارعاملی دوگانه، به 26 سؤال رسید. همچنین سؤالات 78 و 88 در این عامل دارای بارعاملی دوگانه بود که با توجه به محتوا، در عامل دوم

لحاظ شد. با توجه به محتوای سؤالات و نیز مدل نظری پژوهش، عامل دوم «التزام و عمل به وظایف دینی» نام گرفت. این عامل 26 درصد از واریانس دینداری را تبیین می‌کند.

4. 22 سؤال با بارعاملی 0/47 در عامل سوم قرار داشت که با منظور کردن 2 سؤال با بارعاملی دوگانه به 24 سؤال رسید. سؤالات 61 و 64 در این عامل، دارای بارعاملی دوگانه بود که با توجه به محتوای آن، سؤال 61 در عامل اول و سؤال 64 در عامل سوم لحاظ شد. با توجه به محتوای سؤالات و نیز مدل نظری پژوهش، عامل سوم «عواطف دینی» نام گرفت. این عامل 17 درصد از واریانس دینداری را تبیین می‌کند.

با توجه به اینکه ساختار پرسشنامه «نهایی» متشکل از 97 سؤال «سنجش دینداری» در سه مؤلفه باور دینی، عواطف دینی و التزام و عمل به وظایف دینی و نیز 5 سؤال اندازه‌گیری «وانمود اجتماعی» (و یا تلاش برای ارائه تصویر مطلوب اجتماعی از خود از نظر مذهبی) است. مقیاس اندازه‌گیری و پاسخگویی به هر یک از عبارات‌های مؤلفه طیف لیکرت، شش درجه‌ای است. لازم به ذکر است، کسانی که نمره امتیاز بالای 29 و 30 را از مقیاس وانمود اجتماعی دریافت کردند، از فهرست اعضای گروه نمونه به دلیل بی‌اعتباری نمره‌ها حذف شدند. همچنین سؤالات وانمود اجتماعی در جمع نمره‌های مؤلفه‌ها و نیز نمره کل دینداری، محاسبه نشده است.

شماره سؤالات هر مؤلفه در پرسشنامه، به شرح زیر است:

بعد اول، «باور دینی»:

4, 3, 2, 1, 6, 5, 7, 8, 10, 9, 11, 15, 14, 13, 12, 38, 37, 34, 31, 26

مقایسهٔ طرح پژوهشی «آماده سازی مقیاس دینداری و...» ■ 41

24 23 22 21 20 19 18 17 16 43 57 55 51 50 44 59 85 73
72 68 63 91 90 102 97 95

بعد دوم، «التزام و عمل به وظایف دینی»:

100 89 86 84 82 78 76 71 70 69 60 58 56 53 46 45 41
40 39 36 35 33 30 29 28 27

بعد سوم، «عواطف دینی»:

25 101 99 98 93 92 83 81 79 77 75 74 67 66 64 62 61
54 52 49 48 42 32

سؤالات «وانمود اجتماعی»: 96، 87، 80، 65، 47.

جدول 9- سؤالات ارائه شده در پرسشنامه نهایی طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار جامعه مختلف ایران» دکتر خدایاری فرد

شماره	برخی افراد، دیدگاهها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاهها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	زیاد موافقم	تا حدی موافقم	تا حدی مخالفم	مخالفم	زیاد مخالفم
1	همه امور زندگی به دست خدا است.					
2	پیامبران هدایت کننده انسان به سوی خداوند هستند.					
3	وجود قیامت برای اجرای عدالت خداوند ضروری است.					
4	خداوند از همه انگیزه های پنهانی آگاه است.					
5	دین، زندگی فردی و اجتماعی انسان را هدایت می کند.					
6	زندگی بدون ارتباط با خدا بی معناست.					
7	کامل ترین برنامه را برای سعادت انسان، دین اسلام ارائه می کند.					
8	ابراز خشم علیه ستمگران، یک وظیفه دینی است.					
9	امام حسین (ع) الگوی آزادمردی و آزادگی است.					
10	خداوند ممکن است روز قیامت از حق خود بگذرد، ولی از حق مردم گذشت نمی کند.					
11	همه قوانین الهی دارای حکمت و مصلحت است.					
12	تجربه من نشان داده، در دعاهایی که مستجاب نمی شود، خیری نهفته است.					

ادامهٔ جدول 9- سوالات ارائه شده در پرسشنامهٔ نهایی طرح «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار جامعه مختلف ایران» دکتر خدایاری فرد

شماره	برخی افراد، دیدگاه‌ها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاه‌ها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	زیاد موافقم	موافقم	تا حدی موافقم	تا حدی مخالفم	مخالفم	زیاد مخالفم
13	همهٔ آنچه برای سعادت بشر لازم است، در قرآن آمده است.						
14	بهترین تجربه‌های دینی من وقتی بود که هنگام عبادت و دعا احساس روحانی خاصی داشتم.						
15	دین راهنمای خوشبختی انسان‌ها در زندگی است.						
16	هر نیکی که به انسان رسد از جانب خداست و هر بدی که به او رسد از خود انسان است.						
17	دین اسلام پاسخگوی نیازهای اجتماعی جوامع بشری است.						
18	با ظهور منجی عالم بشریت، جهان پر از عدل‌وداد خواهد شد.						
19	مرگ، پایان زندگی نیست، بلکه مرحله‌ای دیگر از زندگی جاوید است.						
20	به عالم غیب ایمان دارم.						
21	هنگام دعا کردن احساس می‌کنم خداوند به من توجه ویژه‌ای دارد.						
22	انسان فقط با استفاده از دستورات پیامبران می‌تواند به سعادت کامل برسد.						

ادامه جدول 9- سؤالات ارائه شده در پرسشنامه نهایی طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار جامعه مختلف ایران» دکتر خدایاری فرد

شماره	برخی افراد، دیدگاهها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاهها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	زیاد موافقم	موافقم	تا حدی موافقم	تا حدی مخالفم	مخالفم	زیاد مخالفم
23	توسل به اولیای الهی از مهم ترین راه های ارتباط با خداست.						
24	یاد خدا آرامش قلبی در دلم ایجاد می کند.						
25	حقوق اقلیت های دینی را رعایت می کنم.						
شماره	برخی افراد، دیدگاهها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاهها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	همیشه	بیشتر وقتها	معمولاً	گاهی اوقات	به ندرت	هرگز
26	خدا را به دلیل نعمت هایی که به من داده است، شکر می کنم.						
27	در انجام وظیفه الهی از مال خود می گذرم.						
28	آگاهی دینی خود را افزایش می دهم.						
29	برای رضای خدا از خطای دیگران چشم پوشی می کنم.						
30	وظایف دینی خود را می شناسم.						
31	پس از تضرع به درگاه خداوند احساس می کنم سبک شده ام.						
32	به معلمان خود احترام می گذارم.						
33	در صورت عصبانی شدن از اطرافیان، خود را کنترل می کنم.						
34	در خوردنی ها و نوشیدنی ها به حلال و حرام بودن آن توجه می کنم.						

ادامهٔ جدول 9- سوالات ارائه شده در پرسشنامهٔ نهایی طرح «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار جامعه مختلف ایران» دکتر خدایاری فرد

شماره	برخی افراد، دیدگاه‌ها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاه‌ها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	همیشه	بیشتر وقت‌ها	معمولاً	گاهی اوقات	بدندرت	هرگز
35	اطرافیان خود را به انجام واجبات دینی تشویق می‌کنم.						
36	برای جلب رضای خدا در حل اختلاف‌های خانوادگی کوشش می‌کنم.						
37	قرآن کریم راهنمای مناسبی برای زندگی من بوده است.						
38	نسبت به افراد باحیا احساس خوبی دارم.						
39	سعی می‌کنم نماز را اول وقت بخوانم.						
40	خود را مقید به پرداخت خمس می‌دانم.						
41	برای رضای خدا با مردم مدارا می‌کنم.						
42	شکستن بی دلیل شاخه درختان را ناپسند می‌دانم.						
43	به روز قیامت اعتقاد دارم.						
44	از خدا می‌خواهم برای انجام کار به من کمک کند.						
45	سعی می‌کنم نمازهای واجب خود را به جماعت بخوانم.						
46	اگر حکم جهاد صادر شود، در آن شرکت می‌کنم.						
47	در هر موقعیتی راست‌گو هستم.						

ادامه جدول 9- سوالات ارائه شده در پرسشنامه نهایی طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار جامعه مختلف ایران» دکتر خدایاری فرد

شماره	برخی افراد، دیدگاهها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاهها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	همیشه	بیشتر وقتها	معمولاً	گاهی اوقات	به ندرت	هرگز
48	خوش رفتاری با حیوانات را وظیفه اخلاقی خود می دانم.						
49	آبیاری گیاهان و درختان اطراف منزل را دوست دارم.						
50	از اهانت کنندگان به پیامبر اسلام (ص) بیزارم.						
51	به وجود فرشتگان الهی اعتقاد دارم.						
52	به پدر و مادرم احترام می گذارم.						
53	ادای نماز مرا از انجام عمل زشت و گناه باز داشته است.						
54	سعی می کنم راست بگویم.						
55	در معاشرت با جنس مخالف، رعایت حدود اسلامی را لازم می دانم.						
56	بر اساس دستورات دین، از افراط و تفریط پرهیز می کنم.						
57	لطف و محبت خدا را در زندگی احساس می کنم.						
58	برای دفاع از اعتقادات دینی حاضریم جان خود را هم فدا کنیم.						
59	با وجود ناملایمات در زندگی، شکرگزار خداوندم.						
60	به دلیل حفظ اعتقادات دینی، خود را به خطر می اندازم.						
61	من به اقلیت های دینی احترام می گذارم.						

ادامهٔ جدول 9- سؤالات ارائه شده در پرسشنامهٔ نهایی طرح «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقلشار جامعه مختلف ایران» دکتر خدایاری فرد

شماره	برخی افراد، دیدگاهها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاهها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	همیشه	بیشتر وقتها	معمولاً	گاهی اوقات	بدندرت	هرگز
62	برای حل مشکلات مردم تلاش می‌کنم.						
63	اگر عذر شرعی نداشته باشم، در ماه رمضان روزه می‌گیرم.						
64	با دیگران خوش اخلاق هستم.						
65	هر کس از من هر کمکی خواسته باشد، به او کمک کرده‌ام.						
66	هیزم‌های خاموش نشده در کنار درختان یا طبیعت را خاموش می‌کنم.						
67	از شنیدن اخبار مربوط به نشت نفت در دریا ناراحت می‌شوم.						
68	در انجام کارها به خدا توکل می‌کنم.						
69	سعی می‌کنم برای خواندن نمازهای واجب به مسجد بروم.						
70	حل مشکلات دیگران را بر حل مشکلات خود ترجیح می‌دهم.						
71	سعی می‌کنم در کارها براساس دستورات خداوند عمل کنم.						
72	به مؤمنین علاقه ویژه‌ای دارم.						
73	ترک محرمات را ضروری می‌دانم.						
74	از اذیت شدن حیوانات توسط کودکان جلوگیری می‌کنم.						

ادامه جدول 9- سوالات ارائه شده در پرسشنامه نهایی طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار جامعه مختلف ایران» دکتر خدایاری فرد

شماره	برخی افراد، دیدگاهها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاهها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	همیشه	بیشتر وقتها	معمولاً	گاهی اوقات	به ندرت	هرگز
75	بهبود رابطه بین افراد را وظیفه خود می دانم.						
76	شرکت در امور خیریه را وظیفه خود می دانم.						
77	احساس می کنم خداوند مرا به خواسته هایم می رساند.						
78	هنگام گوش دادن به آهنگ های مختلف موسیقی، احکام شرعی را در نظر می گیرم.						
79	ریختن زباله در کوچه و خیابان را ناپسند می دانم.						
80	پشت سر کسی بدگویی نکرده ام.						
81	از آنچه خدا به من داده است راضی و خشنودم.						
82	سعی می کنم نمازم قضا نشود.						
83	در صورت پناه آوردن پرنده به منزل از آن به خوبی نگهداری می کنم.						
84	از خطای افرادی که مرا رنجانیده اند گذشت می کنم.						
85	با دشمنان اولیای خدا احساس دشمنی می کنم.						
86	مقدم قضای روزهایی را که نگرفته ام به جا آورم.						

ادامهٔ جدول 9- سؤالات ارائه شده در پرسشنامهٔ نهایی طرح «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقبشار جامعه مختلف ایران» دکتر خدایاری فرد

شماره	برخی افراد، دیدگاه‌ها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاه‌ها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	همیشه	بیشتر وقت‌ها	معمولاً	گاهی اوقات	به‌ندرت	هرگز
87	در نماز جمعه شرکت کرده‌ام.						
88	سفرهای سیاحتی را بر سفرهای زیارتی ترجیح می‌دهم.						
89	کتاب‌های دینی را مطالعه می‌کنم.						
90	آرزو می‌کنم به زیارت حرم امام رضا(ع) نائل شوم.						
91	علاقه دارم به سفر حج بروم.						
92	برای پرندگان اطراف منزل، دانه و غذا می‌گذارم.						
93	سختی‌های زندگی را تحمل می‌کنم.						
94	مطالعه کتاب‌های دینی را اتلاف وقت می‌دانم.						
95	مشاهده تصاویر حرم پیامبر(ص) احساس معنوی در من ایجاد می‌کند.						
96	نمازهای واجب را اول وقت خوانده‌ام.						
97	برای نعمت‌های خداوند شکرگزار اویم.						
98	با ناکامی‌های زندگی کنار می‌آیم.						
99	آلوده کردن رودخانه‌ها را گناه بزرگ می‌دانم.						

ادامه‌ی جدول 9- سوالات ارائه شده در پرسشنامه نهایی طرح «آماده‌سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار جامعه مختلف ایران» دکتر خدایاری فرد

شماره	برخی افراد، دیدگاه‌ها و رفتارهای زیر را دارند؛ شما تا چه اندازه با دیدگاه‌ها و رفتارهای این افراد موافق هستید؟	همیشه	بیشتر وقت‌ها	معمولاً	گاهی اوقات	به ندرت	هرگز
100	در موقعیت مناسب، امر به معروف و نهی از منکر می‌کنم.						
101	از شنیدن اخبار آتش سوزی جنگل‌های هر کشوری، ناراحت می‌شوم.						
102	دوست دارم حرم پیامبر اعظم (ص) را زیارت کنم.						

جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامه پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

بعد اول: اصول اعتقادی:

شماره	سؤالات بعد اعتقادی	اعتقاد دارم	شک دارم	اعتقاد ندارم	نمی دانم
1	خداوند واقعاً وجود دارد؟				
2	حضرت محمد(ص) پیامبر الهی بوده است؟				
3	زندگی پس از مرگ یا معاد حقیقت دارد؟				
4	قرآن، کلام خداوند است؟				
5	خدا عادل است و به کسی ستم نمی کند؟				
6	در قیامت، نیکوکاران به بهشت و بدکاران به جهنم خواهند رفت؟				
سؤالات الف - اصول اعتقادی					
		کاملاً موافق	نه موافق نه مخالف	مخالف	کاملاً مخالف نمی دانم
7	اثمه شیعه، جانشینان بر حق حضرت رسول(ص) بوده اند؟				
بعد اول، فروع اعتقادی:					
شماره	سؤالات بعد اعتقادی	اعتقاد دارم	شک دارم	اعتقاد ندارم	نمی دانم
8	پیامبر اسلام(ص) معصوم از گناه بوده است؟				
9	قرآن معجزه پیامبر(ص) است؟				

ادامه جدول 10- سوالات ارائه شده در پرسشنامه پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

سوالات بعد اعتقادی (فروع)		اعتقاد دارم	شک دارم	اعتقاد ندارم	نمی دانم
10	فرشتگان یا ملائکه واقعاً وجود دارند؟				
11	پیامبر(ص) در قیامت از مقام شفاعت برخوردار است؟				
12	همه پیامبران الهی معصوم از گناه بوده اند؟				
13	روح انسان پس از مرگ به عالم برزخ منتقل می شود؟				
14	شیطان واقعاً وجود دارد؟				
سوالات بعد اعتقادی (فروع)		کاملاً موافق	نه موافق نه مخالف	مخالف	کاملاً مخالف
15	همه امامان شیعه معصوم بوده اند؟				
16	حضرت فاطمه زهرا(س) یکی از معصومین می باشد؟				
17	سرانجام حضرت مهدی (عج) قیام کرده و زمین را پر از عدل و داد می کند؟				
بُعد دوم، «عاطفی»، (تجربه دینی)					
سوالات بعد عاطفی		اصلاً	به ندرت	بعضی وقتها	زیاد
18	آیا تا به حال اتفاق افتاده بعد از انجام گناه توبه کنید؟				
19	آیا تا به حال شده که برای رسیدن به حاجتی، نذر کرده باشید؟				

ادامهٔ جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامهٔ پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

خیلی زیاد	زیاد	بعضی وقتها	به ندرت	اصلاً	سؤالات بعد عاطفی (تجربهٔ دینی)
					20 آیا تا به حال شده که بعد از انجام گناه، احساس ترس از خداوند به شما دست داده باشد؟
					21 آیا تا به حال شده که احساس کنید خداوند دعاها و خواسته‌های شما برآورده کرده است؟
					22 تا چه حد وجود خداوند را در زندگی روزمره تان احساس می‌کنید؟
					23 آیا تا به حال مشاهده کرده‌اید که با دعا و خواستن از خدا، مریضی صعب‌العلاج شفا گرفته باشد؟
					24 معمولاً چقدر از خدا می‌خواهید که در زندگی به شما کمک کند؟
					25 کلاً، خود را تا چه حد به خدا نزدیک احساس می‌کنید؟
					26 در انجام امور مهم زندگی چقدر به خدا توکل می‌کنید؟
سؤالات بعد «عاطفی» (تجربه دینی)					
کاملاً مخالف	مخالف	مردد	موافق	کاملاً موافق	
					27 گاه در قبال گناهایی که انجام داده‌ام، خداوند من را تنبیه کرده است.
					28 گاهی در هنگام خواندن نماز، دعا یا زیارت در حرم مطهر اولیای الهی، احساس معنویت خاصی به من دست می‌دهد.

ادامه جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامه پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

سؤالات بعد «عاطفی» (تجربه دینی)		کاملاً موافقم	موافق	مردد	مخالف	کاملاً مخالف
29	شاهد بوده‌ام که با دعا و صدقه، خداوند مرا از حادثه خطرناکی به سلامت گذرانده است.					
30	گاه هنگام خواندن نماز، دعا و نیایش، حضور خداوند را احساس می‌کنم.					
31	همیشه به فکر خداوند هستم.					
32	در حل مشکلاتم راز و نیاز با خداوند را مؤثر نمی‌بینم.					
33	هر اتفاق مهمی که برآیم می‌افتد، مرا به فکر خدا می‌اندازد.					
بُعد دوم «عاطفی»، «علقه دینی»:						
سؤالات «بعد عاطفی»، «علقه دینی)		کاملاً موافق	موافق	مردد	مخالف	کاملاً مخالف
34	دین اسلام را بسیار دوست دارم.					
35	در راه اسلام حاضریم جانم را فدا کنم.					
36	بر دین خود می‌بالم و به آن افتخار می‌کنم.					
37	زیارت خانه خدا، یکی از آرزوهای من است.					
38	از کسی که به پیامبر اسلام (ص) توهین کند، متنفرم.					

ادامهٔ جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامهٔ پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

کاملاً مخالف	مخالف	مردد	موافق	کاملاً موافق	سؤالات «بعد عاطفی»، «علقه دینی»
					39 اگر امکان سفر خارجی برایم به وجود آید سفر زیارتی را به سیاحتی ترجیح می‌دهم.
					40 دوست داشتم دین دیگری غیر از اسلام می‌داشتم.
					41 علاقهٔ زیادی به خواندن کتاب‌های مذهبی (یا شنیدن سخنرانی‌های مذهبی) دارم.
					42 دوست دارم همهٔ مردم جهان دین اسلام را بپذیرند.
					43 از کسانی که با دین اسلام میانهٔ خوبی ندارند، خوشم نمی‌آید.
					44 معیار اساسی در انتخاب همسر، ایمان اسلامی وی است.
					45 هیچ خدمتی مهم‌تر از خدمت به اسلام نیست.
					46 اگر نماز قضا شود، خیلی ناراحت می‌شوم.
					47 اسلام را به هر دین دیگر در دنیا ترجیح می‌دهم.
					48 برای دفاع از دین اسلام، حاضرم به مسلمانان درگیر در جنگ کمک کنم.
					49 از کسی که به قرآن کریم توهین کند، متنفرم.

ادامه جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامه پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

بُعد دوم: «عاطفی»، (هویت دینی)

کاملاً مخالف	مخالف	مردد	موافق	کاملاً موافق	سؤالات بُعد عاطفی (هویت دینی)	
					افتخار می‌کنم که یک مسلمان هستم.	50
					از میان غیر مسلمانان، دوست انتخاب نمی‌کنم.	51
					از کسانی که به مسلمانان توهین کنند، متنفرم.	52
					ما هیچ مسئولیتی در برابر مسلمانان دیگر نداریم.	53
					از کشورهایی که با مسلمانان دشمنی می‌کنند، متنفرم.	54
					اگر کسی به مسلمانان (چه ایرانی و چه غیر ایرانی) توهین کند، خیلی ناراحت می‌شوم.	55
					مهم‌ترین آرزوی من سربلندی مسلمانان (چه ایرانی و چه غیر ایرانی) در جهان است.	56
					از اسرائیل به دلیل دشمنی‌اش با مسلمانان متنفرم.	57
					کلاً نگران آنچه برای مسلمانان اتفاق می‌افتد، نیستم.	58
					موفقیت کشورهای اسلامی در عرصه‌های مختلف (ورزشی، فرهنگی، علمی و...) به من حس غرور و افتخار می‌دهد.	59

ادامهٔ جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامهٔ پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

سؤالات بُعد عاطفی، (هویت دینی)		کاملاً موافق	موافق	مردد	مخالف	کاملاً مخالف	
60	هر جای دنیا بروم، احساس نزدیکی به مسلمانان آن کشور خواهم داشت.						
61	به کسانی که از مسلمانان در مقابل دشمنان دفاع می‌کنند، علاقه‌مندم.						
62	باید به فکر کشور خودمان باشیم و مشکلات سایر مسلمانان به ما ربطی ندارد.						
63	افتخار می‌کنم که در یک کشور اسلامی و در میان مسلمانان زندگی می‌کنم.						
بُعد سوم، «رفتاری»: (اخلاقیات)							
سؤالات بُعد رفتاری (اخلاقیات)		هیچ	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
64	فکر می‌کنید مردم ما تا چه حد دارای صداقت و راست‌گویی هستند؟						
65	خود شما چطور؟						
66	فکر می‌کنید مردم ما تا چه حد دارای عفو و گذشت هستند؟						
67	خود شما چطور؟						

ادامه جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامه پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

سؤالات بُعد رفتاری (اخلاقیات)		هیچ	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
68	فکر می‌کنید مردم ما تا چه حد دارای درستکاری هستند؟						
69	خود شما چطور؟						
70	مردم ما تا چه حد دارای امانتداری هستند؟						
71	خود شما چطور؟						
72	مردم ما تا چه حد دارای انصاف هستند؟						
73	خود شما چطور؟						
74	مردم ما تا چه حد دارای پابندی به قول و قرار هستند؟						
75	خود شما چطور؟						
76	مردم ما تا چه حد دارای دورویی و تظاهر هستند؟						
77	خود شما چطور؟						
78	مردم ما تا چه حد دارای تقلب و کلاهبرداری هستند؟						
79	خود شما چطور؟						
80	مردم ما تا چه حد دارای تملق و چاپلوسی هستند؟						
81	خود شما چطور؟						

ادامهٔ جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامهٔ پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

سؤالات بعد رفتاری (اخلاقیات)		هیچ	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
82	مردم ما تا چه حد دارای حرص و طمع هستند؟						
83	خود شما چطور؟						
84	مردم ما تا چه حد دارای اسراف هستند؟						
85	خود شما چطور؟						
86	مردم ما تا چه حد اهل غیبت کردن هستند؟						
87	خود شما چطور؟						
بعد رفتاری: (شرعیات)							
سؤالات بعد رفتاری (شرعیات)		هیچ	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
88	به آهنگ‌هایی که خوشم بیاید گوش می‌دهم، فرقی نمی‌کند که خواننده‌اش مرد باشد یا زن.						
89	بر سر سفره‌ای که مشروب می‌خورند، نباید نشست.						
90	اگر روزی به مسافرت کشور غیر مسلمان رفتم، حاضرم از غذاهای گوشتی رستوران‌های آنجا بخورم.						
91	حجاب زن باید چنان باشد که موهایش اصلاً معلوم نباشد.						

ادامه جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامه پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

سؤالات بُعد رفتاری (شرعیات)		هیچ	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
92	مصرف مشروب یا آجیو در حدی که زیاده روی نباشد، اشکالی ندارد.						
93	ابایی از دست دادن با مردان و زنان بیگانه ندارم.						
94	اگر روزی به کشور غیرمسلمان سفر کردم، حاضرم برای تفریح به کاباره یا دانسینگ بروم.						
95	پاسور بازی شرطی، اشکال ندارد.						
96	اگر بفهمم افراد آشنایی نماز نمی خوانند، حتماً امر به معروف خواهم کرد.						
97	هرگز در مجالس رقص و آواز شرکت نمی کنم.						
98	اگر در ماه رمضان بینم که فردی در ملاء عام روزه خواری می کند، حتماً به او اعتراض خواهم کرد.						
99	از قمار بازی متنفرم.						
سؤالات بُعد رفتاری (شرعیات)		اصلاً	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد
100	اگر پس اندازی داشته باشید تا چه حد حاضرید آن را قرض دهید، به شرط آنکه بعداً با مبلغی اضافه تر پس بگیرید؟						
101	اگر کیف پولی حاوی یک میلیون تومان پیدا کنید، با آن چکار می کنید؟						

ادامهٔ جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامهٔ پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

سؤالات بُعد رفتاری (شرعیات)		اصلاً	خیلی کم	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد
102	اگر کسی حاضر باشد به شما 10 میلیون تومان قرض دهد ولی شرط کند که سال بعد 12 میلیون تومان می‌گیرد، چقدر احتمال دارد از او قرض بگیرید؟						
103	مردان بالغ نباید ریششان را با تیغ یا ماشین از ته بتراشند.						
104	آیا شما مرجع تقلید دارید؟						
105	تا چه حد در مواجهه با مسائل شرعی به رسالهٔ مرجع تقلید مراجعه می‌کنید؟						
عبادات فردی							
سؤالات بُعد رفتاری، (عبادات فردی)		نمی‌خوانم	به ندرت می‌خوانم	فقط برخی ایام می‌خوانم	بیشتر وقتها می‌خوانم	همیشه می‌خوانم	
106	خواندن نماز صبح؟						
107	خواندن نماز ظهر و عصر؟						
108	خواندن نماز مغرب و عشاء؟						

ادامه جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامه پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

اصلاً		گاه گاهی		همیشه		سؤالات بُعد رفتاری (عبادات فردی)	
						109 آیا معمولاً سعی می کنید که نمازهایتان را اول وقت بخوانید؟	
						110 آیا قضای نمازهایتان را به جا می آورید؟	
واجب نبودن روزه به علت مرضی	اصلاً	به ندرت	برخی روزها	بیشتر روزها	همه روزها	سؤالات بُعد رفتاری (عبادات فردی)	
						111 در ماه رمضان گذشته به جز روزهایی که روزه به شما واجب نبود (عذر شرعی) چقدر روزه گرفتید؟	
علت مرضی		روزه قضا ندارم	اصلاً	گاه گاهی	همیشه	سؤالات بُعد رفتاری (عبادات فردی)	
						112 آیا قضای روزه‌هایتان را به جا می آورید؟	
خیر		گاهی		بله هر سال		سؤالات بعد رفتاری (عبادات فردی)	
						113 آیا زکات فطره را پرداخت می کنید؟	
خیر، اصلاً		بله، بعضی وقتها		بله هر وقت واجب بوده		سؤالات بعد رفتاری (عبادات فردی)	
						114 آیا تاکنون نماز آیات خوانده‌اید؟	
خیلی زیاد		زیاد	تاحدودی	کم	هیچ	سؤالات بعد رفتاری (عبادات فردی)	
						115 معمولاً چقدر قرآن تلاوت می کنید؟	
						116 آیا صدقه می دهید؟	
						117 آیا روزه مستحبی می گیرید؟	

ادامهٔ جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامهٔ پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

سؤالات بعد رفتاری (عبادات فردی)		هیچ	کم	تاحدودی	زیاد	خیلی زیاد
118	آیا نماز شب می‌خوانید؟					
119	چقدر به‌طور فردی دعا یا زیارت‌نامه می‌خوانید؟					
120	آیا نماز نافله می‌خوانید؟					
121	آیا نماز غفیله می‌خوانید؟					
122	آیا به زیارت اماکن متبرکه می‌روید؟					
سؤالات بعد رفتاری (عبادات فردی)		همیشه	گاه‌گاهی	اصلاً		
123	آیا تاکنون نماز امام زمان خوانده‌اید؟					
124	آیا تاکنون نماز جعفر طیار خوانده‌اید؟					
125	آیا تاکنون نماز حاجت خوانده‌اید؟					
126	در صورت داشتن درآمد مازاد بر نیاز، آیا خمس آن را پرداخت می‌کنید؟					
سؤالات بعد رفتاری (عبادات جمعی)		بله هر سال	گاه‌گاهی	خیر		
127	آیا تاکنون نماز عید فطر خوانده‌اید؟					
128	آیا تاکنون نماز عید قربان خوانده‌اید؟					
129	آیا تاکنون در مراسم اعتکاف شرکت کرده‌اید؟					
130	معمولاً در نماز جمعه شرکت می‌کنید؟					

ادامه جدول 10- سؤالات ارائه شده در پرسشنامه پیمایش ملی «سنجش دینداری در ایران» دکتر طالبان

خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم	هیچ	سؤالات بُعد رفتاری (عبادات جمعی)	
					معمولاً چقدر در مسجد یا اداره، نماز جماعت می خوانید؟	131
					معمولاً چقدر در جشن های مذهبی مثل مولودی، اعیاد مذهبی و... شرکت می کنید؟	132
					معمولاً چقدر در هیأت مذهبی شرکت می کنید؟	133
					معمولاً چقدر در مراسم تاسوعا و عاشورا شرکت می کنید؟	134
					معمولاً چقدر در مراسم دعا (مثل: دعای کمیل، توسل، زیارت عاشورا و...) شرکت می کنید؟	135
					معمولاً چقدر در مراسم شب های احیاء در ماه رمضان شرکت می کنید؟	136
					معمولاً چقدر در مراسم روضه و عزاداری شرکت می کنید؟	137

مقایسه منابع و مآخذ مورد استناد «چارچوب مفهومی» در دو پژوهش

منابع و مآخذ مورد استناد دکتر خدایاری فرد در طرح «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران»

منابع فارسی

- اعرافی، علیرضا؛ بهشتی، محمد؛ فقیهی، علینقی و مهدی ابوجعفری (1376)، اهداف تربیت از دیدگاه اسلام، تهران: سمت.
- جوادی آملی، عبدالله (1377)، شریعت در آئینه معرفت، قم: مرکز نشر اسراء.
- طالبان، محمدرضا (1378)، دینداری و بزهکاری در میان جوانان دانش‌آموز، وزارت آموزش و پرورش، معاونت پرورشی.
- طباطبایی (علامه)، سید محمد حسین (1363)، المیزان فی تفسیر القرآن (20 جلد)، قم: بنیاد علمی و فکری علامه طباطبایی.
- مطهری، مرتضی (1369)، مجموع آثار (15 جلد)، قم: صدرا.
- معین، محمد (1342)، فرهنگ فارسی (6 جلد)، تهران: امیرکبیر.

منابع عربی

- البستانی، کرم والمعاونین (1975 م). المنجد فی اللغة و الاعلام، بیروت: دارالنشر.
- ثقه الاسلام کلینی، محمد ابی جعفر (1365 ه. ش)، الکافی (8 جلد) تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- حسام الدین هندی، علاءالدین (1389 ه. ق)، کنز العمال، تصحیح صفوه السقا، بیروت: مکتبه التراث الاسلامی.

- علامه مجلسی، سید محمد باقر (1404 ه. ق)، *بحارالانوار* (110 جلد)، بیروت: مؤسسه الوفاء.

- شهید محمد باقر صدر، «*الفتاوی الواضحه*».

- *قرآن کریم*.

- مازندرانی، ابن شهر آشوب (1328 ه. ش)، *مشابه القرآن* (2 جلد)، تهران، انتشارات بیدار.

- *نهج البلاغه*.

منابع لاتین

Argyle, M, (2000). *Psychology and Religion, An Interoducation*, London and new york, Routledge.

منابع و مآخذ مورد استناد «چارچوب مفهومی» دکتر طالبان در پیمایش ملی

«سنجش دینداری در ایران»

منابع فارسی

- اسمارت، نینمان (1383)، *تجربه دینی بشر*، مرتضی گودرزی، انتشارات سمت.

- الیاده، میرچا (1375)، *دین پژوهی*، بهاءالدین خرمشاهی، چاپ دوم، پژوهشکده علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

- امینی، ابراهیم (1384)، *آشنایی با اسلام*، قم، مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

- اورعی، غلامرضا صدیق (1364)، *مباحث عمده در روانشناسی اجتماعی اسلامی*، مندرج در کتاب «جلوه‌های معلمی استاد»، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش.

- پترسون، مایکل، ویلیام هاسکو، بروس رایسناخ، دیوید بازینچر (1377)، **عقل و اعتقاد دینی**، احمد فراقی و ابراهیم سلطانی، چاپ دوم، طرح نو.
- پراودفوت، وین (1383)، **تجربه دینی**، عباس یزدانی، چاپ دوم، انتشارات طه.
- تامسون، کنت (1381)، **دین و ساختار اجتماعی**، علی بهرام‌پور و حسن محدثی، نشر کویر.
- جعفری، محمد تقی (1375)، **فلسفه دین**، دفتر نخست، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- جعفری، محمد تقی (1378)، **فلسفه دین**، تدوین عبدالله نصری، چاپ دوم، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- جلالی مقدم، مسعود (1379)، **درآمدی بر جامعه‌شناسی دین**، نشر مرکز.
- جوادی، محسن (77 - 1376)، **چشم اندازی به اخلاق در قرآن**، مجله نقد و نظر، شماره 13.
- حسین‌زاده، محمد (1380)، **مبانی معرفت دینی**، چاپ سوم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- رو، ویلیام (1379)، **تجربه دینی و عرفانی**، اسماعیل سلیمانی فرکی، مجله نقد و نظر، سال ششم، شماره 4 - 3.
- شیروانی، علی (1376)، **فرا اخلاق**، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- شیروانی، علی (1378)، **ساختار کلی اخلاق اسلامی**، مجله قبسات، شماره 13.
- طالبان، محمدرضا (1384)، **سنجش دینداری و ارزیابی مدل اندازه‌گیری آن**، مندرج در کتاب «مبانی نظری مقیاس‌های دینی» به کوشش: محمدرضا سالاری فر، مسعود آذربایجانی و عباس رحیمی‌نژاد، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

- طباطبایی، سید محمد حسین (1354)، *بررسی های اسلامی*، به کوشش سید هادی خسروشاهی. انتشارات دارالتبلیغ اسلامی قم.
- فعالی، محمد تقی (1379)، *مکاشفه یا تجربه عرفانی*، مجله نقد و نظر، سال ششم، شماره 4 - 3.
- فنایی، ابوالقاسم (1384)، *دین در ترازوی اخلاق*، انتشارات مؤسسه فرهنگی صراط.
- قائمی نیا، علیرضا (1381)، *خاستگاه دین*، انجمن معارف اسلامی ایران، قم، انتشارات زلال کوثر.
- قمی، محسن (1380 - 1379)، *برهان تجربه دینی*، مجله نقد و نظر، سل هفتم، شماره 2 - 1.
- کریشنا، دایا (1379)، *تجربه، زبان و حقیقت*، مرتضی قرایی، مجله نقد و نظر، سال ششم، شماره 4 - 3.
- کینگ، وینستون (1375)، *دین مندرج در کتاب دین پژوهی*، جلد اول، ویراسته میرچا الیاده، بهاءالدین خرمشاهی، چاپ دوم، پژوهشگاه مطالعات علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- گاتینگ، گری (1379)، *تقریری اصلاح شده از استدلال از طریق تجربه دینی*، پروانه عروج نیا، مجله نقد و نظر، سال ششم، شماره 4 - 3.
- گرین، رونالد (1374)، *اخلاق و دین*، صادق لاریجانی، مندرج در کتاب فرهنگ و دین، میرچا الیاده، هیأت مترجمان، طرح نو.
- لگنهاوسن، محمد (1379)، *تجربه دین*، مجله نقد و نظر، سال ششم، شماره 4-3.
- مصباح، مجتبی (1385)، *بنیاد اخلاق*، چاپ چهارم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).

- مصباح یزدی، محمد تقی (1378)، *دین و اخلاق*، مجله قبسات، سال چهارم، شماره 3.

- مصباح یزدی، محمد تقی (1381)، *آموزش عقاید*، چاپ هفتم، سازمان تبلیغات اسلامی.

- مطهری، مرتضی (1358)، *آشنایی با علوم اسلامی*، اصول فقه و فقه، انتشارات صدرا.

- مطهری، مرتضی (1359)، *آشنایی با علوم اسلامی*: کلام و عرفان، انتشارات صدرا.
- مظاهری، حسین (1382)، *کاوشی نو در اخلاق اسلامی و شئون حکمت عملی*، جلد اول، ترجمه حمیدرضا آژیر، مؤسسه نشر و تحقیقات ذکر.

- مکارم شیرازی، ناصر (1381)، *اخلاق در قرآن*، جلد اول، چاپ سوم، قم، انتشارات نسل جوان.

- ملکیان، مصطفی (1385)، *مشتاقی و مهجوری*، نشر نگاه معاصر.
- ملکیان، مصطفی (1378)، *حاجت مؤکد بشر به اخلاق*، مندرج در روزنامه اعتماد ملی، مورخ 87/5/7.

- مندراس، هانری (1369)، *مبانی جامعه شناسی*، باقر پرهام، چاپ پنجم، انتشارات امیرکبیر.

- منتظری، حسینعلی (1385)، *اسلام دین فطرت*، چاپ دوم، نشر سایه.
- نازکبار، حسین. محمد جواد زاهدی و هوشنگ نبایی (1385). *نقش دینداری در ممانعت از بزهکاری جوانان شهر تهران*، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره 22.
- نراقی، احمد (1374)، *وحدت جوهری ادیان و پلورالیسم دینی*، مجله کیان، شماره 28.

- نراقی، احمد (1378)، رساله دین شناخت، طرح نو.
- هیک، جان (1372)، فلسفه دین، بهرام راد، انتشارات الهدی.

منابع لاتین

- Byrne, P. (2001) Religion International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences, ndi seelser 8 Puul Baltosed, vol. 19, PP: 13060 – 13062, Elsevier Science Ltd.
- Clayton, Richard (1968) Religiosity in 5 – D: a southern test social forces 47: 80 – 83
- Cornwall, marie, stan Albrecht, Perry Cunningham, and Brion Pitcher (1986) The Dimensions of Religiosiry: A conceptual model with an empirical test Review of Religious Research, 273) 226 – 44
- Davidson, James (1975) "chooks model of Religious commitment: assessing some different approaches and results" Review of Religious Research 16 (2) 83 – 93.
- Faulkner, Joseph and Gordon Pejong (1966) "Religio sity in 5 – D: an empirical analysis", social forces 45246 – 54
- Fichter, Joseph (1969) "sociological measurement of Religiosity". Review of Religious Research 10: 169 – 77.
- Guthrie, Stewart Elliott (1998) "Religion: What is it", Journal for the scientific study of Religion, 35 (4) 412 – 419
- Johnson, B. R, Larson, D. B., Li, S. D. 8 Joang,S. J. (2000) "church Attendance and Religious Salienc among disadvantaged youth justice quarterly", 17: 377 – 391
- King, morton and Richard Hunt (1972) "measuring the Religious variable" Replocation. Gournal for the scientific study of Religionll: 240 – 51
- King, morton and Richard Hunt (1990) "measuring the Religious Variable: Final comment" Journal for the scientific study of Religion 29 (4) 531 – 535
- Mueller, Gert. H (1980) "The dimensions of religiosity" sociological Analysis 41 (1) 1 – 240.
- Roof, wade clark (1979) "concepts and Indicators of Religious commitment" A Gritical Review PP 1745 in the Religious Dimension: newdirections in quantitative research, edites by Robert Wuthnow, newyork: Academic Press.
- Zinnbauer, Brian and Kenneth Pargament (1997) "Religion and Spirituality", Journal of Scientific study of Religion, 36 (4) 549 – 564.

منابع و مأخذ

- خدایاری فرد (و همکاران)، (1388)، گزارش نهایی طرح پژوهشی «آماده سازی مقیاس دینداری و ارزیابی سطوح دینداری اقشار مختلف جامعه ایران»، مؤسسه روان‌شناسی و علوم تربیت دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.

- طالبان، محمدرضا (و همکاران) (1382)، پیمایش «سنجش دینداری در ایران» مجری: ایسپا (مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران) وابسته به جهاد دانشگاهی با همکاری دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی تهران.

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
مركز فرهنگ و گردشگری

تهران، خیابان ولی عصر (ع)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۲-۱۴۱۵۵ تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳-۴
www.ricac.ac.ir